

Jan Průcha – osobná spomienka

Dňa 12. 6. 2021 nás po krátkej chorobe opustil prof. Jan Průcha, popredný pedagóg, výrazná osobnosť vedeckého života. Viacerí z nás ho poznajú nielen ako učiteľa, autora, prekladateľa, organizátora, diskutéra, oponenta ale aj ako dobrého spoločníka a milého priateľa.

Průcha bol vzdelaním lingvista, vyštudoval bohemistiku a hungaristiku. Jeho motivácia špecializovať sa na maďarčinu, pre Čechov exotický jazyk, pramenila z jeho typickej povahovej črty – vydávať sa do málo známych oblastí. Nikdy som jeho maďarčinu nepočul, len jeho slovenčinu. Často prepínal z češtiny do tohto jazyka, ktorý sa podučil, keď strávil jeden semester na výmennom pobyte na Univerzite Komenského v Bratislave. V ranom období sa intenzívne zaujímal o psycholingvistiku a pragmalingvistiku a vydal z týchto oblastí niekoľko monografií v zahraničných vydavateľstvách (*Soviet Psycholinguistics*, 1972; *Pragmalinguistics: East European Approaches*, 1983; *Soviet Studies in Language and Language Behaviour*, 1984 a ďalšie). To mu otvorilo cesty do zahraničia, kde ho frekventovane pozývali na konferencie a semináre. Navštívil nespočetné množstvo krajín, kde nadviazal spoluprácu i priateľstvá s odborníkmi na univerzitách a výskumných pracoviskách. Jeho zaľúbenou krajinou bolo Fínsko, ktoré ho zaujalo nielen školstvom, ale i kultúrou a dejinami. Průchovi vďačím za to, že mi otvoril dvere do univerzity v Turku.

V roku 1971 vydal Průcha štúdiu *Jazyk a verbální komunikace jako činitelé výchovněvzdělávacího procesu*, ktorou u nás otvoril výskumné pole komunikácie v triede. Rozhodujúcim spôsobom inšpiroval náš mladý kolektív na Ústave experimentálnej pedagogiky Slovenskej akadémie vied, ktorý sa potom desať rokov venoval výskumu komunikácie učiteľa a žiakov. Průcha nevynikal ako empirický výskumník. Nevieť o tom, že by chodil do tried, pozoroval vyučovanie, robil interview s učiteľmi alebo rodičmi a testoval žiakov. Po období evalvačného výskumu v Pedagogickom ústave J. A. Komenského ČSAV našiel svoje veľké výskumné pole v hodnotení učebníc. Jeho kniha *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média* spustila obrovskú vlnu objektívnej analýzy učebníc od základnej po vysokú školu. Slúžila nielen na výskumné účely, ale mala aj nezanedbateľný dopad na publikačnú prax vydavateľov učebníc. V roku 1995 Průcha vydal učebnicu metodológie pedagogického výskumu. Bola prvou publikáciou v ČR, ktorá sa opísala metodológiu výskumu vecne a nestranne. Pedagógovia sa dovedy učili chápať, plánovať a realizovať

výskum na základe učebnice napísanej kolektívom pod vedením J. Skalkovej, ktorá bola poplatná marxistickej ideológii.

Keď po roku 1989 v rámci reformy akadémií zrušili Pedagogický ústav J. A. Komenského ČSAV (a podobne aj Ústav experimentálnej pedagogiky SAV), Průcha prešiel na Pedagogickú fakultu UK. Založili tam Ústav pedagogických a psychologických výzkumů a naštartovali čulú bádateľskú činnosť najmä v oblasti porovnávacej pedagogiky. Členmi ústavu boli aj mladí psychológovia okolo Miloša Kučeru, ktorí začali presadzovať u nás dovtedy neznámy prístup – kvalitatívnu metodológiu. Koncepčné, vekové i osobnostné rozdiely medzi nimi a Průchom viedli k nedorozumeniam a tie k zrušeniu tohto nádejného pracoviska. Sklamany Průcha to pri jednej príležitosti jedovato komentoval, že Milan Hejný je jediný prodekan vo Východnej Európe, ktorý zrušil pracovisko na obrodzujúcej sa vysokej škole. Ale zrušenie ústavu malo mimoriadne priaznivé dôsledky. Kučera a spol. založili Pražskú skupinu školní etnografie, ktorá priekopníckym spôsobom u nás rozvíjala kvalitatívnu metodológiu. Jej členovia sledovali deväť rokov život v triedach základných škôl a opísali vývoj znalostí a zručností žiakov v longitudinálnom priereze. Průcha začal intenzívnejšie publikovať a vydával jednu knihu za druhou. Mnohé sa stali bestsellermi a vydávali sa opakovane. Nebudem ich menovať, ktorákoľvek databáza ich obsahuje úplnejšie, než by som to dokázal ja.

Špeciálnou oblasťou Průchovho záujmu boli encyklopédie a slovníky. Pod jeho vedením vyšla veľmi potrebná *Pedagogická encyklopedie* (2009), v ktorej sa mu mimoriadnym úsilím podarilo angažovať 104 odborníkov, vrcholných predstaviteľov v danej oblasti. Vydal výkladový *Andragogický slovník* s Veteškom (2. vyd., 2014). Opakovanie vydával *Pedagogický slovník* s Walterovou a Marešom (7. vyd., 2013). Jeho bravúrnym lingvistickým kúskom je *Česko-anglický pedagogický slovník* (2011). Kto niekedy pracoval na slovníku, vie, že je to práca oveľa namáhavejšia, ako písať súvislý text. Preto ten prívlastok o bravúrnosti.

Pri pohľade na Průchovu neobyčajne bohatú literárnu produkciu je zrejmé, že mal „ľahké pero“. On to však rezolútne popieral. Tvrdil, že píše namáhavo, až otrocky. Celkom iste vynakladal mimoriadne úsilie pri hľadaní a spracovaní prameňov, pretože jeho práce vynikajú neobyčajne bohatým materiálom, pedantne utriedeným a spracovaným. Písal jasne a zrozumiteľne, štylistické floskule mu boli cudzie. Jeho učebnice vynikajú prepracovanou štruktúrou

a formálnymi prvkami, ktoré uľahčujú orientáciu v knihe a učenie. Typické sú jeho definičné bloky, prehľadové tabuľky, súhrny a ukážky z výskumov.

Průcha inicioval založenie Českej asociácie pedagogického výzkumu, ktorú po niekoľko rokov viedol. Keď sme v r. 2018 získali v Zlíne možnosť zorganizovať výročnú konferenciu, pozvali sme ho, aby sa jej zúčastnil. Mal už ortopedické problémy, ale vzhľadom na naše dlhoročné priateľstvo, účasť neodmietol. Pricestoval a predniesol referát v pléne o dôležitosti výskumu odborného školstva.

Václav Cílek pri jednej príležitosti napísal: „Věci jsou blíž, lidé dál.“ Průcha je od nás teraz ďalej, ale jeho veci – myšlienky i on sám zostávajú blízko.

Peter Gavora
Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií,
Ústav školní pedagogiky

Literatura

- Průcha, J. (1971). Jazyk a verbální komunikace jako činitelé výchovné vzdělávacího procesu. *Pedagogika*, 21(6), 867–882.
- Průcha, J. (1973). *Soviet psycholinguistics*. De Gruyter Mouton.
- Průcha, J. (1983). *Pragmalinguistics: East European approaches*. John Benjamins Publishing.
- Průcha, J. (1998). *Učebnice: teorie a analýzy edukačního média: příručka pro studenty, učitele, autory učebnic a výzkumné pracovníky*. Paido.
- Průcha, J. (Ed.). (2009). *Pedagogická encyklopedie*. Portál.
- Průcha, J. (2011). *Česko-anglický slovník – pedagogika, školství, andragogika / Czech-English dictionary – pedagogy, education, andragogy*. Paido
- Průcha, J., & Veteška, J. (2014). *Andragogický slovník*. 2. aktualizované a rozšířené vydání. Grada.
- Průcha, J., Walterová, E., & Mareš, J. (2013). *Pedagogický slovník*. 7. aktualizované a rozšířené vydání. Portál.